

Nyt fra Sprognævnet

2002/2 juni

Indhold

Artikler

- [R tjat å sms 1 trusl mod skriftsprågd?](#)
- [Om ordet forhøring](#)
- [Længer og længere](#)

Spørgsmål og svar

- [Hollandsk eller nederlandsk?](#)
  - [Taleban eller Taliban? Al-Qaeda eller Al-Qaida?](#)
  - [Sjutte](#)
  - [Bedstefar og bedstemor](#)
-

R tjat å sms 1 trusl mod skriftsprågd?

Af Marianne Rathje og Ole Ravnholt

Sprognævnet har i den senere tid fået en del henvendelser om chatsprog og sms-sprog. Sprogbrugen i chat og sms har en række særlige træk, nogle særlige måder at anvende skriftmediet på, som traditionelt kun har været udnyttet i meget begrænset omfang, og begge medier er berygtede for at indbyde til sjusk og "chatpjat". Derfor er der mange som rynker på næsen ad den sprogbrug som man finder i de nye medier, og hos nogle kan der endda spores en vis bekymring for at den kan vise sig at være en trussel imod skriftsproget som vi kender det. Det kan den næppe, men henvendelserne har fået os til at se efter tegn på om udfordringen fra de nye skriftsproglige medier betyder at nogle af skriftsprogets muligheder bliver brugt på nye måder som de gældende officielle og uofficielle normer ikke har taget højde for, og om sådanne udviklinger også breder sig i de traditionelle skriftsproglige medier.

Nogle af de mest påfaldende og hyppigst nævnte særtræk ved chatsprog og sms-sprog er

1. "rebusskrift" (afsnupning, lydefterligning og lign.): *J v ik sæl, hvor de ord, j ka, stamr fra*
2. regibemærkninger (ofte omgivet af asterisker): **vinker**

3. forkortelser (akronymer): *FASAG* ('Falder af stolen af grin'), *ASAP* ('As soon as possible')
4. smileyer: :-) (standard), :-D (meget stort smil)

Specielt for sms:

5. store begyndelsesbogstaver i stedet for ordmellemlum:
DerErFestHosKennethSesVi?
6. anvendelse af karakteristiske fejlslæt i ordgenkendelsessystemer: *lovs og lys*
(for *knus og kys*)

De nye skriftmedie

Chat og sms kombinerer en række kommunikative muligheder som vi godt kender fra andre medier, på nye måder. De er skriftlige medier (ligesom breve, postkort, post-it-beskeder og små sedler der sendes rundt i klassen), de kan anvendes over stor distance (ligesom breve, postkort og telefoner), den fysiske overførsel af information er hurtig (ligesom med telefonen), og de meddelelser som sendes, er personlige, dvs. henvendt til personer man kender, eller som man i hvert fald ved hvem er - selv om antallet af adressater kan være stort.

En *chat* er en skriftlig samtale mellem en gruppe af deltagere som fra deres computer har adgang til et *chatsted* på internettet som fordeler de enkelte replikker til alle deltagere uden mærkbar tidsforsinkelse mellem produktionen af meddelelsen og modtagelsen af den. At deltage i en chat kaldes at *chatte*.

Sms (forkortelse for *Short Message Service*) er betegnelsen for en mobiltelefon-tjeneste der bruges til at overføre korte skriftlige beskeder, men ordet bruges uformelt også om selve beskeden. Man kan altså sende *en sms*, og man kan *sms'e*, altså sende sms'er via mobiltelefonen. Her er der normalt kun to deltagere i kommunikationen, og der er ikke nødvendigvis samtidighed mellem produktion og modtagelse.

Begge medier indbyder til uformel kommunikation, og det betyder at der ikke stilles store krav til korrekthed, og at der altså er et vist spillerum for både sjusk og kreativitet, så længe det ikke truer kommunikationens formål.

Det gælder for både chat og sms at inputværktøjerne, henholdsvis computerens og mobiltelefonens tastatur, er forholdsvis langsomme, i hvert fald i sammenligning med talt sprog - det er en gammel vittighed blandt programmører at brugeren er det langsomste modul i et tekstbehandlingssystem. Især mobiltelefon-tastaturet er begrænsende: Det har kun 12 taster til at håndtere 2 x 29 bogstaver (+ en række diakritiske tegn som umlaut og cedille), 10 taltegn og mindst 10 tegnsætningstegn. Der er altså mere end 5 tegn pr. tast, og man kan derfor komme ud for at skulle trykke 5 gange for at skrive et bestemt tegn. Nyere mobiltelefoner er udstyret med et ordgenkendelsesprogram der forsøger at afhjælpe dette problem ved at prøve at gætte hvilket ord brugeren er i gang med at skrive.

Desuden er det begrænset hvor meget information der kan overføres ad gangen uden at det går mærkbart ud over overførselshastigheden. Disse begrænsninger er hurtigt blevet mindre snævre, især på internettet, men oprindeligt har man været henvist til et tegnsæt (7-bits ascii) der ikke giver mulighed for at anvende kursiv, fed skrift, understregning,

forskellig skriftgrad osv., og det har præget anvendelsen af mediet på en måde som måske ikke længere er helt nødvendig, men som stadig findes og uden tvivl også vil kunne overleve på grund af konservatisme hos brugerne ("Rigtige chattere gør ikke sådan noget").

De enkelte bidrag til en chat er normalt korte, sjældent mere end en linje. Og hvad sms angår, skal det tages alvorligt at der er tale om et *Short Message System*: En meddelelse kan højst være på 160 tegn, og desuden er den skærm som meddelelsen vises på, ganske lille, sådan at meddelelser oftest bliver delt op i mindre dele som læseren skal bladre sig igennem.

Begge medier må karakteriseres som relativt hurtige i sammenligning med traditionelle skriftmedier. Alligevel gælder det altså for dem begge at der er fysiske og konventionelle begrænsninger på inputhastigheden, meddelelsens størrelse og mediets båndbredde (den mængde af information der kan kodes og overføres). En kommunikativ begrænsning som brugere af de nye medier ofte nævner, og som er en følge af den begrænsede båndbredde, er at det er vanskeligt at gengive stemmeføring, ansigtsudtryk, gestus og lign. ("kropssproget"). Det gælder i nogen grad også for andre skriftsproglige medier, men her betyder tegnsættets særlige begrænsninger en yderligere indskrænkning af mulighederne.

En række af de træk der normalt fremhæves som karakteristiske for sproget i chat og sms, kan forstås som kreative forsøg på at løse eller mildne problemer der udspringer af disse begrænsninger. Og man er oven i købet i stand til at udnytte begrænsningerne til kommunikative formål, altså meddele sig på måder som kun er mulige på grund af de nye mediers særlige karakter. Og så forvandler de karakteristika som for et traditionelt blik fremtræder som begrænsninger, sig pludselig til nye muligheder for at kommunikere og dermed også til nye muligheder for at definere og identificere sig kulturelt og socialt.

Inputhastighed

Det er betydelig hurtigere at skrive forkortelser end hele ord og ordforbindelser, og derfor er forkortelser gode hvis man har travlt, fx når man skriver notater. Problemet ved forkortelser er at de ikke altid er gennemskuelige for alle modtagere. Formentlig er det de færreste der umiddelbart vil kunne gennemskue at *RTM* skal betyde 'read the manual'.

Eksempler på hyppige forkortelser i chat og sms er

- LOL*, 'laughing out loud'
- GH*, 'griner højt'
- ASAP*, 'as soon as possible'

Flere kan findes i Politikens Forkortelsesordbog, 2. udgave, 2001, - og på mange chatters hjemmesider; selv chattere har åbenbart problemer med at dechifrere disse forkortelser. Men når man først kan dem, så kan man regne sig til insiderne.

Den automatiske ordgenkendelse på mobiltelefonen, som jo skal hjælpe brugeren med at skrive hurtigere, giver ofte besynderlige resultater, fx skriver den *lovs og lys* hvis man forsøger at skrive *knus og kys*; men det ved modtageren jo godt, så det kan man bare lade stå, det skal nok blive forstået.

Meddelelsens størrelse

Forkortelser er ikke bare hurtigere at skrive end hele ord og ordforbindelser, de fylder også mindre, og derfor er de hensigtsmæssige når pladsen er begrænset. Man kan også spare plads ved at fjerne mellemrummet mellem ordene; det kræver blot at man skriver alle ord med stort, så ødelægger det ikke forståeligheden: *DerErFestHosKennethSesVi?*

Den rebus- eller stenografiagtige stil der er karakteristisk for sms (*R du klar T sms?*), er også pladsbesparende. Her anvendes de tegn som tegnsættet stiller til rådighed, kreativt, fx med deres lydværdi: *å* for *og*, som stavelsestegn med bogstavnavnets stavelsesværdi i stedet for som lydtegn, ligesom i stavelseskrifter, fx japansk og koreansk: *r* for *er*, *sq* for *sgu*, eller som erstatning for en bogstavforbindelse: *oxo* for *også*. Eller ord afsnupes eller forkortes så meget som muligt: *j* for *jeg*.

Navne på robotter i science fiction kan være dannet på lignende måde: Et tidligt eksempel (vist allerede fra 30'erne) er *124C4U*, 'one to foresee for you'. Tilsvarende finder vi firmanavne som *Q8*, dannet til *Kuwait (Petroleum)*; og omvendt har vi *Esso*, der er dannet til *S.O.* (en forkortelse for *Standard Oil*), og *Esselte*, dannet til *SLT* (en forkortelse for *Sveriges Litografiska Tryckerier*). Der er altså tale om en mulighed i den alfabetiske skrift som tidligere kun har været benyttet til særlige formål, men som hele tiden har været der.

Båndbredde

De begrænsede muligheder for at gengive "kropssprog" har i særlig grad været ansporende for kreativiteten. Fx bruges der mange regibemærkninger, herunder mange af de hyppige forkortelser, til at meddele om afsenderens ikke-sproglige adfærd:

vinker, **knuser**, **G** (for 'griner')

Man kan dog også gengive eller simulere (snarere end meddele) visse aspekter af ikke-sproglig adfærd ved hjælp af valget mellem store og små bogstaver:

lol ('laughing out loud')

LOL (endnu højere, må man formode)

eller ved at gentage tegn (det er ikke særlig tidsrøvende når man bruger computer; man skal bare lade være med at løfte fingeren fra tasten):

LLLLLLLLLOOOOOOOLLLLLLLLLL (meget højt og længe)

knuuuuser (et ordentligt knus)

Men først og fremmest findes der en uoverskuelig stor mængde af forskellige smileyer, billeder af ansigter med forskellige udtryk, tegnet ved hjælp af de tegn der nu er til rådighed på tastaturet. Det er som regel ikke svært at se at en bestemt tegnfølge er en smiley, men det kan være vanskeligt forstå alle detaljerne uden hjælp, og derfor findes der lister over smileyer med forklaringer på nettet - og i forkortelsesordbøgerne. Her er et par stykker:

standard: *:-)* ('smil')

varianter: *:-D* ('meget stort smil'),

:-(('surt show'),

;-) ('blinker med det ene øje')

Breder chatsproget sig?

De hyppige henvendelser om chatsprogets indflydelse på det etablerede skriftsprog har fået os til at undersøge et par skriftsprogsgenrer for chattræk: Kan man finde chattræk i andre medier end chat, og hvor udbredte er disse træk i så fald? Ikke overraskende viste det sig at være *let* at finde chattræk i *e-medier* og *privat kommunikation* (e-medier er 'elektroniske medier', fx e-mail og kommunikation på internettet i det hele taget, og privat kommunikation er den kommunikation der ikke offentliggøres, og ikke er tænkt som noget mange mennesker skal have adgang til). Men til gengæld viste det sig at være *svært* at finde chattræk i *traditionelle medier* og *offentlig kommunikation* (traditionelle medier er fx aviser, bøger og blade, og offentlig kommunikation er den kommunikation der offentliggøres og udformes med henblik på at mange skal læse den).

Et sted vi fandt mange chattræk, var på en hjemmeside for en gruppe computerspillere (en gruppe der kalder sig "titanerne"):

Vi r 1 stak deffe quakere som ønsker at ha det sjawt ... see u out there ...
(...)....så er vi oxo med under klaner på www.boomtown.net det har onkel FreE
her lige ordnet for jer; -), som TDC mand må jeg vel have lidt styr på hvad mit
firma laver af nyt stuff.... (...) [*en historie der digtes på af flere forskellige
personer på hjemmesiden:*] "STALKER ... hør efter sq!" ... "wassuuuup, prøv lige
at c den der lille myre, naaai vor en den bare vildt lille manner, prøv lige at c
den" vrøvlede stalker, mens han ruskede Zeus i ærmet ...(...) "ok, vi bliver sq
nød til at lægge stalker i seng så vi kan komme ud og gibbe noun heste imorn"
sagde onkel Artemiz (<http://www.dailyrush.dk/clans/1238/>, besøgt 31.8.01)

De mange chattræk i dette eksempel kan fortrinsvis karakteriseres som afsnupning og lydefterligning - og så er der en enkelt smiley i eksemplet. Da uddraget sandsynligvis er et eksempel på en subgruppes indforståede måde at kommunikere på, og det sandsynligvis er en indviet kreds der kalder sig "titanerne", kan man sige at der er tale om privat kommunikation til trods for at eksemplet ligger frit tilgængeligt for enhver der surfer på internettet. Denne indforståede kommunikation foregår i et e-medie og er et typisk eksempel på en genre hvori der findes mange chattræk.

En genre hvori man også kan finde en del chattræk, er de såkaldte *Big Brother*-dagbøger. *Big Brother* er et realityshow, der i Danmark blev sendt sidste år på tv-kanalen TvDanmark. Programmet går ud på at 10 personer bor i et hus der overvåges af kameraer døgnet rundt. Beboernes gøren og laden klippes hver dag sammen til et tv-program. Personerne stemmes ud af huset én for én, og den der bliver der i længst tid, vinder en halv million kroner. Deltagerne i *Big Brother* har mulighed for at skrive dagbog på en computer, men dagbogen er dog ikke mere hemmelig end at den kan læses af enhver der besøger *Big Brother*-hjemmesiden (www.bigbrother.dk). Dette medie er altså også elektronisk, og det er "privat", for selvom der ikke er tale om en rigtig dagbog, fordi den faktisk er så offentlig som den kan blive, skriver deltagerne som privatpersoner, og det er ofte kæresten eller familien der er modtagere. Man kan sige at eksemplerne fra *Big Brother*-dagbøgerne giver et indblik i nutidens unges private, skriftlige kommunikation, og dermed også et indblik i at der findes chattræk i denne (deltagerne i *Big Brother* er aldersmæssigt fra i begyndelsen af 20'erne til i begyndelsen af 30'erne).

I *Big Brother*-dagbøgerne er der eksempler på samtlige af de nævnte typer chattræk (de

fede typer er vores fremhævelse):

- afsnupning: fx *Tak Cosmo (Gak-Gak manden) for alt det du 4sure har givet mig* (Aida, 22.10.01)
- lydefterligning: fx *I dag har jeg fået vasket lidt tøj, vasket op, bagt brød, lavet mad og klippet Nico. Wauv ... hvor vi stresser ... *gaaaab** (Jill, 29.4.01)
- akronymer: fx *Jeg befinder mig umiddelbart på vinderholdet, og det er på mange måder en fordel *LOL*!* (June, 25.9.01)
- regibemærkninger: fx *Jeg glæder mig meget til at komme ud, hver gang der er et pust udefra. Jeg glemmer tingene lidt, hver gang der er gået noget tid, men nu er følelsen der igen (Regrets)* (Sheila, 8.10.01) og fx *Jeg er med hast på vej op af skalaen, man måler sindssyge med, og det er der vist ikke noget at sige til efterhånden... *smil** (Jill, 29.4.01)
- smileyer: *Så gik det også rigtig dårligt. :o(Ja, og hvad kan man så lære af det???* (Tina, 5.9.01)

Vi har endvidere set på om der fandtes chattræk i de e-mails Sprognævnet får fra folk der har sproglige spørgsmål. Her har vi atter at gøre med et e-medie, men kommunikationen er til gengæld ikke privat. Spørgerne sender et spørgsmål til en offentlig institution - men det foregår alligevel via en kanal som for de fleste forbindes med privat kommunikation, nemlig e-mail. Så genren er en blanding af privat og offentlig/formel kommunikation. Dette afspejles også i de chattræk vi har fundet i e-spørgebrevene (fra sidste halvdel af 2001): Der er ikke mange chattræk, men dog nogle. Det eneste gennemgående chattræk vi fandt, var smileyer - som til gengæld også bruges af mange af Sprognævnets spørgere. I e-spørgebrevene bruges smileyerne for det meste ved hilsner, fx *Hej :-)*, eller når der på forhånd takkes for et svar, fx *På forhånd tak for hjælpen :-)*. Ud over smileyer har vi i spørgemailene fundet et enkelt akronym:

Er "at maile" i øvrigt optaget i den nye version af Retskrivningsordbogen ;-) - og BTW ['by the way', dvs. 'forresten'] hvad med smileys?

og en enkelt regibemærkning:

Vil I fjerne den gamle retskrivningsordbog? ***dybt suk***

I de mere traditionelle medier hvor vi har søgt efter chattræk, dvs. bøger, blade og aviser, er chattrækkene meget få. Og når de er der, er det enten usikkert om der overhovedet er tale om chattræk, eller også bruges chattrækkene metasprogligt, dvs. i artikler der handler om sms eller chat. De eneste eksempler på chatsproglige træk vi har fundet i aviserne (og har i Sprognævnets ordsamling), er netop i artikler der handler om sms og chat, fx:

Hans internetudkârne, Kiss, er ifølge hendes datingprofil 24 år, og billedet viser en "meget lækker og smuk" lyshåret pige. (...) Endelig skal de mødes "IRL" - in

real life. (Information, 28.11.01)

I de næste to eksempler på skriftsproglige genrer der indeholder chattræk, er det usikkert om der overhovedet er tale om chattræk. Begge medier er, lige som avisen, traditionelle (bog og blad) og "offentlige". Bogen *Halality* af Jeff Matthews, Rosinante, 2001, er skrevet meget talesprogsnært. Der er en del træk som kan minde om chatsprog, men som lige så vel kan være forfatterens forsøg på at nærme sig talesprog, fx (forfatteren bruger kursivering for at markere at hovedpersonen tænker):

"Lanuværviharjoikgjortdigenskidvierbarepåvejhj..." (...) jeg ligger i fosterstilling ryster bløder ud af munden næsen blod i hele ansigtet skar han *iiiiingg ned op den vej nej den vej ned op omvendt* (Jeff Matthews *Halality*, 2001).

Afsnupningerne ("*Lanuværviharjoikgjortdigenskidvierbarepåvejhj...*") og lydefterligningerne (*iiiiingg*) (og den manglende tegnsætning i øvrigt) kunne man se som chattræk. Men det kunne lige så vel være talesprogstræk. I chatsproget spilles der altså også på det talesprogsnære.

I et eksempel, som er fra damebladet *Eurowoman* (traditionelt og offentligt medie), er det som nævnt ligeledes usikkert om der er tale om et chattræk:

[*interview med Thomas Helmig:*]

"Her boede vi. Det blev kaldt Øgleborgen. (...) Her blev der holdt vanvittigt mange fester. Vi havde kun ét soveværelse (**griner genert**), og så havde vi en aftale om, at den første, der fik en med hjem, fik det, så det gjaldt om at skynde sig. Så måtte vi andre sove i stuen." (*Eurowoman*, november 2001).

Man kan opfatte det der står i parenteser, som en regibemærkning. Det er ikke usædvanligt under et interview at gengive at den interviewede griner genert. Men almindeligvis gengives dette enten ved et skift til indirekte tale, fx "*Vi havde kun ét soveværelse*", *griner Thomas Helmig genert*. "*Og så havde vi en aftale om, at den første ...*" osv., eller også plejer man at indsætte noget i parenteser efterfulgt af et *red.* - en forkortelse for *redaktionen*, dvs. en angivelse af at der er indsat noget som den talende ikke selv har sagt. Men sådan som det står i *Eurowoman*, kommer det (måske?) til at minde om en regibemærkning fra chatten: "*Vi havde kun ét soveværelse *griner genert*, og så havde vi en aftale om, at den første ...*".

Det sidste eksempel vi vil vise i denne artikel, er et sjældent syn: Et chattræk i offentlig kommunikation. Der er tale om en smiley i et officielt nyhedsbrev fra et offentligt selskab, nemlig Århus Sporveje (<http://www.aarhus.dk/bus/pass1999.htm>):

Passagerfremgang i 1999 (...) Der er antagelig mange forklaringer på udviklingen. Vi ved, at skiftende vejrforhold har indflydelse på passagermængden i den kollektive trafik. Ofte udlægges teksten sådan, at passagertilbagegang skyldes vejret, mens fremgang skyldes trafikelskabets dispositioner ;-)

Det har altså været nemt for os at finde chattræk i e-medier og privat kommunikation. Men det var vanskeligt at finde chattræk i traditionelle medier og offentlig kommunikation. Enten har chattrækkene altså ikke bredt sig til andre genrer end beslægtede e-mediegenrer og privat og uformel (e-)kommunikation endnu. Eller også vil chatsproget slet ikke brede sig, men netop kun findes i disse specifikke genrer.

Marianne Rathje (f. 1973) er ph.d.-stipendiat i Dansk Sprognævn.

Ole Ravnholt (f. 1948) er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Om ordet *forhøring*

Af *Jørgen Nørby Jensen*

For nogen tid siden blev ordet *forhøring* brugt i fjernsynets serie *Rejseholdet*. Sprognævnet modtog i den anledning flere henvendelser fra folk der undrede sig over dette ord.

Forhøring er da heller ikke at finde i almindelige ordbøger som fx Retskrivningsordbogen og Politikens Nudansk Ordbog, og umiddelbart ligner det jo en sammenblanding af de mere velkendte *forhør* og *afhøring*. Det er dog næppe tilfældet. I Ordbog over det Danske Sprog, Supplement, bind 3, 1997, nævnes *forhøring* - sammen med *forhørelse* - som afledning til verbet *forhøre*. Ordbogen har to henvisninger, nemlig til J.C. Søller (1823-1897): *En Opdagelsesbetjents Erindringer*, bind I, 1865, og til Berlingske Tidende, 4. april 1923. Men hvad betyder *forhøring* så? I Sprognævnets samlinger er der enkelte eksempler på ordet, fx

Inden en egentlig forhøring hos beboere, forretningsdrivende og andre, der daglig færdes omkring gerningsstedet, organiseres, bør man hos de nærmestboende foretage en foreløbig, til dels orienterende forhøring, hvorunder man søger at skaffe sig oplysning om, hvornår afdøde sidst er set i live. (Efterforskningslære, 1979, s. 42).

De få andre eksempler på ordet som man kan finde - fx på internettet - knytter sig ligeledes til politimæssige forhold:

Fra døgnberedskabet foretages patruljerings- og udrykningsopgaver til uheld, ulykker, indbrud, værtshusuorden, husspektakler og meget mere samt efterfølgende indledende efterforskning, forhøring, vidneafhøring og anden nødvendig sagsbehandling (www.politi.dk, besøgt 15.3.2002).

I Polinfos databaser, der rummer over seks millioner artikler fra danske aviser, fagtidskrifter og telegrambureauer, kan man blot finde én enkelt forekomst af ordet. I et interview fortæller chefkriminalinspektør Per Larsen fra Københavns Politi om sin tid som ung politibetjent i 1960'erne:

Men som ung kriminalassistent dengang skulle jeg først efterlyse bilen over telex og så ud og lave 'forhøringer' af folk, der boede omkring gerningsstedet. Når rapporten endelig var renskrevet og sendt til chefen, kunne han sidde med Kraks vejviser og måske finde ud af, at man ikke havde 'lavet forhøring' hos fru Nielsen i nr. 28. Så fik man klar og tydelig besked på, at det var noget rigtigt rævepis, man havde lavet. (Politiken, 5. 1.2000, sektionen Uddannelse, s. 7).

Med citationstegnene signaleres det at *forhøring* er et sjældent ord. Det tilhører primært politiets fagsprog, og det er nok derfor man har brugt det i tv-serien *Rejseholdet*. Ordet er sandsynligvis dannet til verbet *at forhøre (sig)*, jf. ovenfor, og det bruges om 'en indledende, orienterende afhøring på (gernings)stedet' - altså i modsætning til et egentligt forhør, der jo finder sted på politistationen. I almensproget hedder det i begge tilfælde *forhør* eller *afhøring*.

Ordet *for'høring* har (ligesom *forhør* og *forhøre*) tryk på anden stavelse og skal ikke forveksles med '*forhøring* (med tryk på første stavelse), der bruges i betydningen 'høring der går forud for en egentlig høring' (jf. ord som *formøde*, *forpremiere*, *forfilm* og lign.).

Jørgen Nørby Jensen (f. 1971) er forskningsassistent i Dansk Sprognævn.

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Længer og længere

Af Erik Hansen

I begyndelsen af 1940'erne var jeg til mellemskoleprøven, dvs. en prøve man skulle bestå efter det 5. skoleår for at kunne fortsætte i den såkaldte mellemskole, som var forudsætningen for gymnasiet. En af prøverne i dansk var diktat.

Det år var det en lille historie om et par børn der var kommet i vanskeligheder i et snevejr - men den endte nu lykkeligt! En af sætningerne lød: "Men nu kunde han ikke gaa længer". Jeg husker at vores dansklærer gjorde sig megen umage med udtalen *længer* (rimer på *stænger*). Jeg opfattede ikke *længer* som en fælde, sådan var vores dansklærer ikke, men som en chance for de kvikke til at skrive det rigtige trods det som jeg opfattede som lidt nonchalant dagligdags udtale. Så jeg skrev artigt *længere*.

Det skulle jeg nu ikke have gjort (men jeg bestod dog alligevel prøven), for dengang forlangtes det at man skelnede mellem *længer* og *længere*. Det var ganske vist kun nogle få dansklærere og så ordbøgerne der gjorde det, men kravet var der altså.

Forskellen er at *længere* er komparativ (højere grad) af adjektivet *lang*, mens *længer* er komparativ af adverbiet *længe*. Sagt på en anden måde: *længere* betyder noget med

afstand, *længer* er noget med tid:

nu har vi gået 10 kilometer, jeg kan ikke gå længere
nu har vi gået rundt i flere timer; jeg vil ikke gå længer

Længere svarer til oldnordisk *lengri*, *længer* til formen *lengr*. Formen *længer* finder man i ældre litteratur: *ingen skulde være Borgmester lenger end en Maaned* (Holberg), og nogle forfattere opretholder i begyndelsen af forrige århundrede forskellen mellem *længere* og *længer*. Men at *længer* er vigende, ser man af en så konservativ tekst som bibeloversættelsen af 1871: *Der er baade Graahærdede og Bedagede iblandt os, som have levet længere end din Fader* (Job 15.10). C. Molbechs ordbog (2. udg. 1859) nævner overhovedet ikke formen *længer*, men har den med i et enkelt citat.

Der fandtes tidligere en tilsvarende skelnen mellem adjektivformen *bedre* (oldnordisk *betri*) og adverbialformen *bedder* (rimer på *vædder*, oldnordisk *betr*):

dit forslag er bedre
nu forstår jeg det bedder

Adverbialformen har næppe været brugt meget de sidste tre-fire hundrede år, og den har aldrig haft en officiel stavemåde.

Den autoriserede retskrivningsordbog fra 1891 har både *længer* og *længere* som komparativ til *længe*, og denne valgfrihed har retskrivningsordbøgerne til og med 1996. I Retskrivningsordbogen af 2001 er *længer* ikke mere med. Det er ikke Sprognævnets, men det danske folks beslutning.

Erik Hansen (f. 1931) er fhv. professor i moderne dansk sprog, formand for Dansk Sprognævn.

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Spørgsmål og svar

Hollandsk eller nederlandsk?

Spørgsmål: Det har længe irriteret os og andre nederlændere og flamlændere der er bosat i Danmark, at danskere bruger landenavnet *Holland* om det land der officielt hedder *Nederland* eller *Nederlandene*, og tilsvarende betegnelsen *hollandsk* om det sprog der officielt hedder *nederlandsk*, og som tales både i Nederland og i Flandern i Belgien. Kan Sprognævnet ikke gøre noget ved det?

Svar: Ifølge "Statsnavne og nationalitetsord", Nordisk Språksekretariats skrifter 17, 1994 (udgivet i samarbejde med de nordiske sprognævn, altså også Dansk Sprognævn), kan man på dansk vælge at kalde landet *Holland*, *Nederland* eller *Nederlandene*, tilsvarende at kalde indbyggerne *hollændere* eller *nederlændere* og nationaliteten og sproget *hollandsk*

eller *nederlandsk*. De fleste danskere vælger (ligesom mange andre af Europas indbyggere) *Holland*, *hollænder*, *hollandsk*. Man kan komme ud for at nogle af landets indbyggere foretrækker at landet også af udlændinge kaldes ved den officielle nederlandske betegnelse *Nederland*. Det gælder især dem der ikke bor i eller stammer fra provinserne Noord-Holland og Zuid-Holland, hvor de fleste af de store byer ligger, og som også er landets politiske og økonomiske centrum.

I daglig tale kaldes sproget på dansk som regel *hollandsk*, den officielle nederlandske betegnelse er *Nederlands*, og sprogfolk i Danmark taler oftest om *nederlandsk*, i hvert fald i professionelle sammenhænge. Der findes nemlig en fælles skriftsprognorm for nederlandske som tales både i Nederland/Holland og i Belgien, hvor de lokale nederlandske dialekter uofficielt også kaldes *Vlaams*, altså flamsk. Og *hollandsk* ville måske kunne forstås som 'nederlandsk som det tales i Holland', med den ekstra finurlighed at *Holland* jo kan forstås som synonym både til *Nederland* og til tvillingeprovinserne *Noord-Holland* og *Zuid-Holland*.

Der kan altså gives gode argumenter for at vælge *Nederland*, *nederlandsk*, *nederlænder*. På trods af det vil det dog ikke være rimeligt derfor at regne *Holland*, *hollandsk*, *hollænder* for ukorrekte, for det er jo trods alt de ord der har været brugt og stadig bruges af de fleste danskere - uden at det normalt giver anledning til større forståelsesmæssige vanskeligheder.

OR

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Taleban eller Taliban? Al-Qaeda eller al-Qaida?

Spørgsmål: Der hersker tilsyneladende en vis forvirring med hensyn til skrivemåden af mange udenlandske ord. Hedder det eksempelvis *Taleban* eller *Taliban*? Og hvad med *al-Qaeda* (eller *al-Qaida*)? Skal ordet skrives med stort eller lille begyndelsesbogstav, og skal der være bindestreg eller ej?

Svar: Spørgsmålene har fået særlig aktualitet efter 11. september 2001, og ikke blot i Danmark. *Taleban/Taliban* er oprindeligt persisk og betyder 'studerende ved en religiøs skole'. I dag bruges ordet udelukkende om den militante islamiske gruppering der begyndte at operere i Afghanistan i slutningen af 1994, og i denne betydning er ordet kommet ind i en lang række sprog.

I overensstemmelse med entydig praksis i norske aviser anbefaler vores kollegaer i Norsk språkråd skrivemåden *Taliban*. En person som er med i *Taliban*, kaldes tilsvarende *en talibaner* på bokmål (i flertal: *talibanere*) og *ein talibanar* på nynorsk (i flertal: *talibanarar*). På svensk bruges ligeledes i-formen. Svenska språknämnden anbefaler således *en taliban* - *flere talibaner*.

I dansk er situationen lidt mere broget. I Sprognævnets ordsamlinger er de ældste eksempler med stavemåden *Taliban*, men formen *Taleban* er hurtigt kommet til. Man kan også støde på skrivemåden *Thaleban*, men den har dog ikke den store udbredelse. Ritzaus Bureau har for nylig vedtaget at bruge formen *Taliban*, mens en lang række andre nyhedsmedier foretrækker stavemåden *Taleban*. Sidstnævnte er også den form man finder i et opslagsværk som Den Store Danske Encyklopædi.

Både *Taliban* og *Taleban* står stærkt i sprogbrugen. En søgning blandt danske hjemmesider på internettet gav således 1450 eksempler på stavemåden *Taleban* og 2020 forekomster af *Taliban*. Et tilsvarende billede tegner sig efter søgninger i Polinfos databaser, der indeholder over seks millioner artikler fra landsdækkende danske aviser, fagtidsskrifter og telegrambureauer: Både *Taliban* og *Taleban* bruges. De to konkurrerende stavemåder svarer endvidere til de to udtaler af ordet som vi kender, og indtil videre må begge former derfor anses for korrekte. Det ser dog ud til at udviklingen går i retning af *Taliban*, og på længere sigt vil den muligvis blive enerådende. En person med tilknytning til organisationen kan tilsvarende skrives på to måder, *talibaner* eller *talebaner*:

en talibaner - talibaneren - talibanere - talibanerne
en talebaner - talebaneren - talebanere - talebanerne

Sammensætninger med *Taleban* og *Taliban* kan valgfrit skrives med stort eller lille begyndelsesbogstav (jf. Retskrivningsordbogen, 3. udgave, 2001, § 12.10.b), altså fx *Talebanstyre* eller *talebanstyre*; *Talibanstyre* eller *talibanstyre*.

Hvad angår det andet spørgsmål, er der lidt flere forhold der må tages i betragtning. Dansk har i tidens løb indlånt flere ord fra arabisk, fx *algebra*, *ciffer*, *alkymi*, *hasard*, *hash(ish)*, *massage*, *alkohol*, *alkove*, *kaffe*, *marcipan*, *sirup*, *karaffel*, *sofa* og *madras*. I ord som *alkohol*, *alkove* og *algebra* genfinder man den bestemte artikel *al*. I proprier (egennavne) er der i dansk tradition for at gengive artiklen med lille begyndelsesbogstav og bindestreg mellem *al* og den efterfølgende størrelse. Encyklopædien medtager fx opslagene *al-Fatah*, *al-Qahira* (arabisk for 'Cairo'), *al-Qasimi* og *al-Najaf*. Det "egentlige" navn (andetleddet) skrives med stort. Denne praksis vil vi også anbefale i dette tilfælde.

Vokalen i den danske udtale af ordet kan principielt gengives med både *ae* og *ai* (og *aj*). Stavemåden med *ae* synes dog at have størst støtte i sprogbrugen. En søgning på internettet gav således over 2000 eksempler på stavemåden *al-Qaeda*, mens der var under 400 forekomster af stavemåden *al-Qaida*. I Polinfos databaser forholder det sig på samme måde; her er stavemåden *al-Qaeda* den dominerende. Skrivemåden *al-Qaeda* bruges endvidere af Ritzaus Bureau.

I overensstemmelse med dansk tradition og sprogbrug på området vil vi altså anbefale skrivemåden *al-Qaeda*.

I sammensætninger med led der indeholder en bindestreg, sættes der bindestreg mellem sammensætningens dele (jf. Retskrivningsordbogen, 3. udgave, 2001, § 63.7.a), altså fx *al-Qaeda-kriger*, *al-Qaeda-fange*, *al-Qaeda-medlem*.

Til indholdsfortegnelsen

Sjutte

Spørgsmål: Har ordet *sjutte* nogensinde været debatteret i Sprognævnet? Lige siden Gunnar "Nu" Hansen har dette udsagnsord været brugt om en fodbold der overfladisk rammer/glider på vådt græs; noget som er særdeles farligt for en målmand hvis det sker foran målet. Så vidt jeg ved, findes der ikke et separat udtryk for netop denne hændelse på hverken tysk, engelsk eller spansk, og det er da charmerende at vi har et ord helt for os selv. Det må med i vores ordbøger.

Svar: Ja, *sjutte* er et fint ord, men ikke så hjemmegjort som det umiddelbart ser ud. Og der er ingen grund til at tro at Gunnar "Nu" Hansen skulle have fundet på det, selvom han uden tvivl har brugt det. Ordet er sjældent i skriftsproget og findes slet ikke uden for sportssammenhængen. Det findes hverken i Ordbog over det Danske Sprog, bd. 19, 1940, Politikens Nudansk Ordbog med Etymologi, 2001, eller i Politikens Slangordbog, 5. udgave, 1997, og heller ikke i Berlingske Avisdata 1999 eller Den Danske Ordbogs samling af tekstprøver, som omfatter 36 millioner ord, indsamlet fra perioden efter 1950. Så man skal nok ikke regne med at det dukker op i ordbøgerne.

Vi har to citater i vores samlinger, men kun i det ene har ordet den relevante betydning. Citatet understreger de målmandsproblemer som nævnes i spørgsmålet:

Rolf Christiansen [...] må tage skylden for træfferen, for selv om banen var våd, og selv om Claus Skakuns langskud efter en halv time sjuttede i græsset foran ham, må et sådant skud ikke gå ind. (avis, muligvis Vestkysten, 9.6.1987).

I Dansk Sportsleksikon, Standard Forlaget, 1945, henvises der fra opslagsordet "*Sjutte*" (med citationstegn i selve opslagsordet; det tyder på at det regnes for slang eller jargon) til *Shooter* (uden citationstegn):

'(Cricket) (eng. shoot: skyde), en Bold, som p. Gr. af fedtet eller vaad Bane ikke springer normalt, men skrider og skyder lavt frem. Ogsaa kaldet "sjutte".'

Det lille begyndelsesbogstav i *sjutte* i ordforklaringen tyder på at ordet ikke, som man kunne tro efter forklaringen, er et substantiv (navneord), for i 1945 skulle substantiver endnu skrives med stort, men at det, ligesom i dag, er et verbum (udsagnsord) *at sjutte* - den bold der opfører sig så forræderisk, ville vel snarere hedde *en sjutter*, men det ord har vi ingen belæg for. Det store begyndelsesbogstav i opslagsordet *Sjutte* betyder derimod ingenting, for alle opslagsord begynder med stort.

Der er altså tale om et engelsk låneord, oprindeligt et cricketudtryk. Det ser hjemmegjort ud fordi det er blevet fuldstændig fordansket: det har ikke bare, som det er almindeligt,

mistet den engelske bøjning, men er også blevet helt tilpasset dansk udtale og skrivemåde. Sådant kunne det også gå med mange af de engelske lån der grasserer og stikker i øjnene for tiden.

OR

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Bedstefar og bedstemor

Spørgsmål: En svensk journalist har spurgt os hvordan man i dansk anvender ordene *bedstefar/bedstemor*, *farfar/farmor* og *morfar/mormor*.

Svar: Der er faktisk to lag i udviklingen: fra *farfar* til *bedstefar* og tilbage igen, men med en tydelig forskel i sprogbrugen mellem jysk på den ene side og ømålene på den anden.

Hvis vi som udgangspunkt vælger indholdsstørrelserne 'bedstefar' og 'bedstemor' som fællesnævnerne for vores forældres forældre, så er ordene *farfar* og *farmor* ældre end *bedstefar* og *bedstemor*, og det gælder hele det danske sprogområde. De fandtes allerede i det middelalderlige lovsprog. Dengang var fællesbenævnelserne *oldefar* og *oldemor* der betød 'bedstefar' og 'bedstemor'. Men disse ord blev i løbet af 1600-tallet i normen fortrængt af de gamle sammensætninger *farfar/farmor* og *morfar/mormor* (jf. Skautrup II, s. 389) og fik betydningen 'bedstefars far' hhv. 'bedstefars mor', som de har den dag i dag. I nogle dialekter (fx ærøsk) har *oldefar/oldemor* bevaret betydningen 'bedstefar/bedstemor' langt ind i 1900-tallet.

I ømålene er *farfar/farmor* de almindelige betegnelser i den periode som Ømålsordbogen dækker, dvs. tidsrummet ca. 1750-1945. (De fleste meddelere er født mellem 1860 og 1920, og de yngste lag i ordstoffet stammer fra slutningen af 2. verdenskrig). Der gives dog udtryk for at et ord som *bedstefar* er begyndt at komme frem i forskellige lokaliteter. Nogle steder synes *bedstefar* at være ved at blive det almindeligste, andre steder afvises de gamle betegnelser *farfar* og *farmor* ligefrem helt til fordel for *bedstefar* og *bedstemor*, og for at gøre billedet rigtig broget så er der fra enkelte steder belæg på at det gamle ord *farmor* stadig er i brug, mens *mormor* som er et yngre ord i dansk end *farmor*, er blevet afløst af *bedstemor*. Ømålsordbogen skriver om *bedstefader* at det er sporadisk belagt på Sjælland, Lolland, Fyn, Tåsinge, Langeland og Ærø. Ordet *bedstemor* har dialektologerne så mange citater med at det kaldes "almindeligt nyere".

I jysk er de gamle betegnelser *farfar* og *farmor* i vid udstrækning fortrængt af *bedstefar* og *bedstemor*. Når der er brug for at skelne mellem moderens forældre og faderens, kan det fx gøres ved tilføjelse af vedkommendes navn (fornavn eller efternavn) eller den lokalitet hvor de hører hjemme. I min egen familie skelnede min far (f. 1907) i omtale mellem *Yding-bedstefar* og *-bedstemor* på den ene side og *Træden-bedstefar* og *-bedstemor* på den anden, da familien nu var så heldig at 'morfar/mormor' og 'farfar/farmor' havde hjemme hver sit sted. Yding og Træden er et par landsbyer mellem Horsens og Skanderborg. Vi børn brugte fornavnene som skelnemærke både i omtale og

tiltale og sagde *bedstefar Søren* og *bedstemor Karen*, i andre familier brugte man i omtale fx *bedstefar Pedersen* og *bedstefar Hansen*. Det kunne man jo være tvunget til hvis de kom fra samme lokalitet. Vi kender dog eksempler på at jyder har sagt *farfar* og *morfar*.

Hvordan vi bærer os ad i bymiljøerne i dag, kommer nok til dels an på hvor vores familie kommer fra. Det er dog helt sikkert meget udbredt at skelne mellem *farfar/ farmor* og *morfar/ mormor*. Men der er også familier hvor man har *morfar/ mormor* på den ene side og *bedstefar/bedstemor* på den anden. Det kan skyldes at familiefaderens familie stammer fra det jyske, mens moderens familie er øboer eller københavnere. I andre familier igen har man af den modsatte grund *farfar/farmor* over for *bedstefar/ bedstemor*, nemlig hvis det er moderens familie som er jysk.

I de senere år har flere familier i takt med det stigende antal skilsmisser og de deraf opståede lidt spegede familieforhold med betegnelser som *papfar* og *papmor* og *børn på gule plader* i kølvandet også fået brug for at udvide repertoiret opad i slægtstræet, så man nu som kaldebetegnelser kan have både en *morfar* og en *farfar* samt en *bedstefar*, og disse benævnelser tager vel at mærke sigte på tre forskellige personer. Hvem der bærer sit navn af biologiske, hvem af ægteskabelige grunde, melder historien ikke uden videre noget om.

Endelig er der den nedsættende betegnelse *bessefar*, der især var udbredt i det københavnske svajersprog i 1920'erne og 30'erne.

VS

Kilder:

Inger Ejskjær: Nogle slægtskabsbetegnelser i danske dialekter (Jyske Studier tilegnede Magda Nyberg og Bent Jul Nielsen, København 1993, s. 27-28).

Ømålsordbogen udgivet af Institut for Dansk Dialektforskning, Københavns Universitet, bd. 1, 1992 og bd. 4, 1998.

Peter Skautrup: Det Danske Sprogs Historie I-IV, 1944-68, Registerbind 1970.

[Til indholdsfortegnelsen](#)
